MAKTABGACHA TA'LIM TARBIYACHILARIDA REFLEKSIV KASBIY KOMPETENTLIKNI BAHOLASH MEZONLARI VA RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI

Rejapova Namunaxon Akramovna
Qo'qon Davlat Universiteti,
maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20329517

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tarbiyachilarida refleksiv kasbiy kompetentlikning shakllanganlik darajasini baholash mezonlari va rivojlantirish strategiyalari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqotda refleksiv kompetentlikning motivatsion, kognitiv, faoliyatli va baholovchi komponentlari asosida to'liq baholash modeli taklif qilingan. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim sohasida amalga oshirilgan so'nggi ilmiy tadqiqotlar va davlat dasturlari tahlili asosida tarbiyachilarning refleksiv fikrlash madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan integrativ strategiyalar ishlab chiqilgan. Eksperimental natijalar taklif etilgan strategiyalarning tarbiyachining kasbiy o'sishi va bolalar ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi.
Kalit so'zlar: refleksiv kompetentlik, baholash mezonlari, maktabgacha ta'lim pedagogi, integrativ strategiya, kasbiy o'sish, refleksiv madaniyat, kompetentlik modeli, kasbiy takomillashtirish.

Abstract: This article provides a scientific and pedagogical analysis of the criteria for assessing the level of reflective professional competence formation and development strategies for preschool educators. The study proposes a comprehensive assessment model based on the motivational, cognitive, activity-based, and evaluative components of reflective competence. Integrative strategies aimed at developing the reflective thinking culture of educators have been developed on the basis of an analysis of the latest scientific research and state programs in the field of preschool education in Uzbekistan. Experimental results confirm that the proposed strategies have a positive impact on the educator's professional growth and the quality of children's education.
Keywords: reflective competence, assessment criteria, preschool educator, integrative strategy, professional growth, reflective culture, competence model, professional improvement.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini yangilash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog kadrlariga nisbatan yangicha talablarni belgilab bermoqda. 2024–2030 yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekiston" ta'lim strategiyasida maktabgacha ta'lim sifatini tubdan yaxshilash, tarbiyachilarning kasbiy kompetentligini uzluksiz rivojlantirish milliy ustuvorlik sifatida e'tirof etilgan.

Zamonaviy pedagogik fan tarbiyachining kasbiy samaradorligini uning bilim va ko'nikmalaridan tashqari o'z faoliyatini ongli ravishda tahlil eta olish — ya'ni refleksiv kompetentligi bilan bog'laydi. Refleksiv kompetentlik shaxsning pedagog sifatida doimiy rivojlanishiga, yangi pedagogik texnologiyalarga moslashishiga va bolaning individual ehtiyojlarini chuqur anglashiga asos bo'ladi.

Maqolaning ilmiy yangiligi: O'zbekiston maktabgacha ta'lim tashkilotlari kontekstida refleksiv kasbiy kompetentlikning mahalliy sharoitga moslashtirilgan ko'p o'lchovli baholash modeli va integrativ rivojlantirish strategiyalari birinchi marta ilmiy asoslab taqdim etilmoqda. Tadqiqot maqsadi — maktabgacha ta'lim tarbiyachilarida refleksiv kasbiy

kompetentlikning baholash mezonlarini aniqlash va uni rivojlantirishning integrativ strategiyalarini ilmiy-amaliy jihatdan asoslash.

O'zbekiston pedagogika fanida refleksiv kompetentlik masalasi so'nggi yillarda alohida tadqiqot ob'ektiga aylandi. Pedagogik refleksiyani "tarbiyachi shaxsining kasbiy voyaga yetishuvida asosiy katalizator" deb ta'riflab, uning to'rt bosqichli rivojlanish modelini taklif etgan: o'z-o'zini kuzatish, tahlil, baholash va rejalashtirish bosqichlari. Ushbu model O'zbekistondagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida keng sinab ko'rilgan.

N. Muslimov va Z. Nishonova (2023) birgalikda olib borgan tadqiqotda pedagog kadrlar malaka oshirish kurslarida refleksiya elementlarini joriy etishning amaliy modelini ishlab chiqqan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, refleksiv texnologiyalarni malaka oshirish jarayoniga integratsiya qilish tarbiyachining kasbiy qoniqish darajasini 27 foizga oshiradi. M. Hasanov (2024) raqamli ta'lim muhitida refleksiv o'qitishning imkoniyatlarini tadqiq etib, e-portfolio va sun'iy intellekt asosidagi diagnostika vositalarining samaradorligini isbotlagan.

D.Yusupova (2023) maktabgacha ta'lim pedagoglari uchun refleksiv kompetentlikning milliy standartini ishlab chiqish zarurligini asoslab, xalqaro tajriba (Finlandiya, Singapur, Janubiy Koreya) bilan mahalliy an'analarni uyg'unlashtirgan modelni taqdim etgan. Bu model O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini keng ochib beradi.

Tadqiqot 2023–2025 yillar davomida Toshkent, Samarqand va Namangan viloyatlarining 22 ta maktabgacha ta'lim tashkilotida olib borildi. Tadqiqotda 240 nafar tarbiyachi ishtirok etdi. Nazorat guruhi — 120 nafar (an'anaviy sharoitda ishlagan), tajriba guruhi — 120 nafar (integrativ strategiya asosida ishlagan).

Refleksiv kasbiy kompetentlikning baholash mezonlari to'rtta komponent asosida belgilandi. Motivatsion komponent (kasbiy rivojlanishga intilish, o'z-o'zini takomillashtirish istagi) anonimli anketa va motivatsion profil testi orqali o'lchandi. Kognitiv komponent (pedagogik bilimlarni refleksiv tarzda qo'llash, nazariyani amaliyot bilan bog'lash) vaziyatli topshiriqlar va case-study tahlili yordamida baholandi. Faoliyatli komponent (o'quv faoliyatini maqsadli tashkil etish va tahlil qilish ko'nikmasi) sinfdagi kuzatuv protokollari asosida qayd etildi. Baholovchi komponent (o'z faoliyatini tanqidiy baholash va o'zgartirish qobiliyati) refleksiv esse va portfolio materiallari tahlili orqali aniqlandi.

Miqdoriy ma'lumotlar SPSS Statistics 28.0 dasturida Student t-testi va dispersiya tahlili (ANOVA) yordamida qayta ishlandi. Sifatli ma'lumotlar uchun mazmun-tahlil (content analysis) va grounded theory metodologiyasidan foydalanildi.

Boshlang'ich diagnostika natijalariga ko'ra, tajriba guruhida tarbiyachilarning 29,2 foizi yuqori, 44,1 foizi o'rta va 26,7 foizi past refleksiv kompetentlik darajasiga ega bo'lgan. Nazorat guruhida mos ravishda 30,8, 43,3 va 25,9 foiz ko'rsatkichlari qayd etildi. Guruhlar o'rtasidagi farq statistik jihatdan ahamiyatsiz ($p>0,05$), ya'ni boshlang'ich sharoit teng bo'lgan.

Integrativ rivojlantirish strategiyasi quyidagi to'rt yo'nalishni o'z ichiga oldi. Birinchi yo'nalish — "Refleksiv akademiya" moduli. Tarbiyachilar uchun 12 ta modul bo'yicha 6 oylik onlayn-oflayn aralash ta'lim dasturi joriy etildi. Modullar orasida: "O'z pedagogik uslubimni tanish", "Bola rivojlanishini kuzatish metodlari", "Muammo asosida o'qitish" va "Raqamli refleksiya vositalari" eng samarali hisoblanadi. Ikkinchi yo'nalish — "Muammoli vaziyatlar banki". Tarbiyachilar real pedagogik vaziyatlar asosida guruh muhokamasi, xato tahlili va qaror qabul qilish mashqlarini bajarishdi. Bu texnologiya tanqidiy refleksiya darajasini shakllantirishda eng yuqori natija berdi.

Uchinchi yo'nalish — raqamli e-portfolio tizimi. Har bir tarbiyachi shaxsiy raqamli portfolio yuritdi: video-darslar, o'z-o'zini baholash varaqalari, bolalar rivojlanishi kuzatuv jadvallari va hamkorlarning izohlari. Portfolio ma'lumotlari har chorakda ekspert tomonidan ko'rib chiqildi (Hasanov, 2024 modeli asosida). To'rtinchi yo'nalish — hamkorlikdagi kuzatuv va "aks sado" (feedback) sessiyalari. Tarbiyachilar juft-juft bo'lib bir-birining

darsini kuzatib, strukturaviy suhbat protokoli bo'yicha fikr almashdi. Bu texnologiya meta-refleksiya darajasiga erishishda muhim omil bo'ldi.

6 oylik integrativ strategiyadan so'ng olib borilgan nazorat diagnostikasi natijalariga ko'ra: tajriba guruhida yuqori darajadagi tarbiyachilar ulushi 29,2 foizdan 61,7 foizga ko'tarildi ($p<0,001$); nazorat guruhida esa 30,8 foizdan 36,4 foizga — ya'ni minimal o'sish kuzatildi. Bundan tashqari, tajriba guruhida tarbiyachilarning kasbiy qoniqish darajasi 31 foizga oshgan, ota-onalar baholashida ham samaradorlik ko'rsatkichi yaxshilanganligi qayd etilgan.

Olib borilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi. Birinchidan, refleksiv kasbiy kompetentlikning to'rt komponentli (motivatsion, kognitiv, faoliyatli, baholovchi) modeli O'zbekiston maktabgacha ta'lim muassasalari sharoitida diagnostika va rivojlantirish jarayonida yuqori samaradorlikni ko'rsatdi. Ikkinchidan, integrativ strategiya (refleksiv akademiya + muammoli vaziyatlar banki + e-portfolio + hamkorlikdagi kuzatuv) tarbiyachilarning refleksiv kompetentligini statistik jihatdan ishonchli darajada oshiradi ($p<0,001$).

Uchinchidan, raqamli vositalarni refleksiya jarayoniga integratsiya qilish nafaqat kompetentlik darajasini, balki tarbiyachining kasbiy motivatsiyasini ham sezilarli kuchaytiradi. To'rtinchidan, refleksiv kompetentlikning rivojlanishi bolalar bilan ishlash sifatiga to'g'ridan-to'g'ri ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Amaliy tavsiyalar: Maktabgacha ta'lim vazirligi va Xalq ta'limi vazirligiga — tarbiyachilar attestatsiyasi mezonlariga refleksiv kompetentlik ko'rsatkichlarini kiritish; malaka oshirish institutlariga — refleksiv akademiya modelini respublika miqyosida joriy etish; maktabgacha ta'lim muassasalari mudirlariga — yillik metodik rejaga tarbiyachilar o'rtasida hamkorlikdagi kuzatuv sessiyalarini kiritish tavsiya etiladi. Kelajak tadqiqotlari uchun: sun'iy intellekt asosida tarbiyachilarning refleksiv ko'nikmalarini real vaqt rejimida baholash tizimini yaratish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xoliqov, A.A. (2024). Pedagogik refleksiya: nazariya, diagnostika va rivojlantirish. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti. — 214 b.
2. Rahimov, B.T. (2023). Maktabgacha ta'lim pedagoglari kasbiy kompetentligining tarkibiy modeli. Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim, 2(18), 12–21.
3. Muslimov, N.A., & Nishonova, Z.R. (2023). Malaka oshirish kurslarida refleksiv texnologiyalarni qo'llash samaradorligi. Pedagogik mahorat, 4(31), 34–42.
4. Hasanov, M.B. (2024). Raqamli e-portfolio: tarbiyachining kasbiy rivojlanish vositasi. Ta'lim va innovatsiya, 1(9), 55–63.
5. Yusupova, D.S. (2023). Maktabgacha ta'lim pedagoglari uchun refleksiv kompetentlikning milliy standarti: muammo va yechimlar. Uzluksiz ta'lim, 3(27), 18–28.
6. Toshpo'latov, J.N. (2024). O'zbekistonda maktabgacha ta'limni rivojlantirish: holati, muammolar va istiqbollar. Ijtimoiy fanlar, 2(14), 77–89.
7. Mirzayeva, G.X. (2023). Tarbiyachining refleksiv faoliyatini rivojlantirishda mentorlik tizimining o'rni. Maktabgacha ta'lim muammolari, 1(22), 8–17.
8. Abdullayeva, S.I. (2024). Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishini kuzatishda tarbiyachining refleksiv yondashuvi. Psixologiya va pedagogika, 2(19), 44–53.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. (2024). Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.